

OBLIGACIONA ODGOVORNOST ZA ŠTETU NANETU U TIMSKIM IGRAMA LOPTOM U KLASIČNOM RIMSKOM PRAVU

Sažetak

Predmet istraživanja su slučajevi u kojima je naneta imovinska šteta putem telesne povrede ili smrti lica u timskom igrama loptom, koji su sačuvani u fragmentima rimskih pravnika unetih u Justinijanova Digesta. Analizirajući rimsku kazuistiku, autor pokušava da utvrdi da li i pod kojim uslovima postoji odgovornost igrača za povredu drugog učesnika u igri, ili posmatrača odnosno prolaznika, po osnovu tužbe iz Akvilijevog zakona (actio legis Aquiliae), odnosno tužbe zbog protivpravne štete (actio damni iniuriae). Autor zaključuje da iako kod igri loptom samim učešćem ili prisustvom takvom događaju postoji pristanak oštećenog na rizik za povredu nanetu slučajno, on ne isključuje odgovornost za nehat ili zlu nameru. Odgovornost igrača za povredu nanetu loptom izbačenom van terena prolazniku ili posmatraču međutim uvek postoji u situaciji kada se igra odvija van terena predviđenog za tu namenu.

Ključne reči: Fudbal; Timski sportovi; Igre loptom; Pravo; Rimsko pravo; Obligacije; Naknada štete; Vanugovorna odgovornost.

1. UVOD - SPORTOVI SA LOPTOM U STAROM RIMU

Najpopularniji timski sport sa loptom u starom Rimu bio je takozvani harpastum (*harpastum*), nastao od grčke igre episkiros (*επισκίρος*). U pitanju je timska igra koju su po pravilu igrala dva tima jednake veličine, obično od po dvanaest do četrnaest igrača, mada izvori ponekad sugerišu i veći ili manji broj (pravila su se izgleda vremenom menjala), na terenu podeljenom linijom u dva polja, od kojih svako pripada jednom timu, dok bi još po jedna linija bila povučena iza svakog tima. Iako detaljna pravila nisu poznata, izvesno je da je cilj igre bio da se lopta prebaci iza zadnje linije protivničkog tima, čime bi se postigao «gol». Takođe, znamo da je harpastum bio mnogo grublji od današnjeg fudbala, više nalik američkom fudbalu ili ragbiju. Lopta je bila od kože, slične forme i dimenzija kao današnja fudbalska lopta, i punjena vunom ili filcom, i mogla se šutirati nogama ili odbacivati

* Vanredni profesor Departmana za pravne nauke Državnog univerziteta u Novom Pazaru i Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, samiralicic1@gmail.com

glavom, rukama itd. kao i uhvatiti i bacati rukama, a izgleda da ju je bilo dozvoljeno i nositi u rukama. Fizički kontakt između igrača je bio dozvoljen. Izvori govore o guranju i otimanju oko lopte, guranju protivničkog igrača da bi se svom saigraču oslobodio prolaz, i pomaganju saigraču da ustane nakon što ga je protivnički igrač oborio. Takođe, izgleda da je jedna od taktika igrača da loptu prebace preko protivničke linije bila ta, da se grupišu sa loptom u rukama jednog od njih koji bi stajao u sredini, i da prosto odguraju protivnički tim preko linije snagom potiska. Iako su postojale i druge igre loptom, harpastum je bio i ostao daleko najpopularniji.¹

S obzirom na popularnost ovakvih igara kao i sporta uopšte, logično je da je bilo potrebno stvoriti pravnu regulativu,² uključujući i onu za slučaj eventualne štete i povreda koji bi mogli nastati.³ Danas, prva asocijacija na štete povezane sa igrama loptom (a naročito fudbalom) je nasilje od strane navijača. Međutim, iako izvori govore o bučnom navijanju i dobacivanju uvreda igračima od strane publike, posebno na utakmicama harpastuma, nemamo podataka o fizičkom nasilju od strane navijača na takvim utakmicama. U tom smislu, igre loptom stoje u snažnom kontrastu u odnosu na neke druge sportove, poput konjskih trka i gladijatorskih borbi, gde je krvoproliće od strane organizovanih navijačkih grupa bilo redovna pojava, odnosilo na hiljade žrtava i predstavljalo ozbiljnu pretnju javnoj bezbednosti, zbog čega su donošene razne administrativne i kaznene mere. Rim-ska regulativa protiv sportskog huliganizma je, inače, sama po sebi zanimljiva, ali njome ćemo se pozabaviti neki drugi put, jer izlazi iz okvira teme ovog rada.⁴

¹ Druga popularna timska igra loptom je bio takozvani folis (*folis*). Znamo da se igrala velikom i lakom, naduvanom kožnom loptom i da je u osnovi bila slična današnjoj odbojki, odnosno da se lopta odbacivala i to po pravilu rukama, te da je bila daleko manje nasilna nego harpastum, ali o osim toga o pravilima ove igre ne znamo skoro ništa. Rimljani su poznavali još jednu popularnu igru loptom, tzv. trigon (*trigon*), koja nije slična nijednom savremenom sportu. Za nju je bilo potrebno najmanje tri igrača, i igra se mogla igrati kao individualna, mada ukoliko je učesnika bilo više, izgleda da su mogli da igraju kao tim. U ovoj igri nije bilo fizičkog kontakta, igrači su stajali na fiksnim pozicijama ili na označenom delu terena koji nisu smeli napuštati, i dobacivali i hvatali rukama u krug nekoliko malih lopti. Igra je bila vrlo zahtevna fizički jer je korišćeno više lopti koje su se razmenjivale vrlo brzim ritmom. Iz igre bi ispadali igrači ili timovi koji bi skupili više negativnih poena tako što ne bi uspeali da uhvate loptu, ili je ne bi pravilno bacili u pravcu susednog igrača.

O sportu u starom Rimu, a posebno o igrama loptom, videti npr. G. E. Marindin (1890), "The Game of Harpastum or Pheninda", *The Classical Review* 4, 145-149; B. Braunwart, B. Carroll (1980), "Before the beginning: The roots of pro football", *The Coffin Corner* 2, 1-10; H. A. Harris (1972), *Sport in Greece and Rome*, Cornell University Press, Ithaca, New York. A. Guarino (1995), "Extravaganti e bricicche 14. Romanità sportiva", *Pagine di diritto romano* 6, 542 ss; R.W. Fortuin (1996), *Der Sport im augusteischen Rom. Philologische und sporthistorische Untersuchungen*, Stuttgart; Ch. Wallner (1997), *Soldatenkaiser und Sport*, Frankfurt am Main/Berlin/Bern; G. Ferrari (1963), "Voce «Ludi»", *Novissimo Digesto Italiano* IX. 1104-1105; R. Isidori Frasca (1980), *Ludi nell'antica Roma*, Bologna.

² O pravnom statusu sportista u starom Rimu videti npr. M. Amelotti (1955), "La posizione degli atleti di fronte al diritto romano", *SDHI* 21, 123-156; A. Wacke (1978), "Athleten als Darlehensnehmer nach römischen Recht", *SDHI* 44, 439-452.

³ W. Rudolph (1976), "Sportverletzungen und Sportschaeden in der Antike", *Das Altertum* 22, 21-26; A. Wacke (1977), "Unfälle bei Sport und Spiel nach römischen und geltenden Recht", *Stadion Ztsch. für Gesch. des Sports und der Körperkultur* 3, 4-43; A. Wacke (1991), "Incidenti nello sport e nel gioco in diritto romano e moderno", *Index* 19, 359-378; A. Wacke (1989), "Accidentes en deporte y juego segun el derecho romano y el vigente derecho aleman", *Anuario de historia del derecho español* 59, 551-579.

⁴ Među brojnim slučajevima nasilja navijačkog nasilja za koje znamo ističu se masakr navijača gostujućeg tima gladijatora iz Nucერიje u amfiteatru u Pompeji 59 godine, zatim linč Buterika, komandanta garnizona u

Najveći problem u igrama loptom, a posebno u harpastumu kao najpopularnijoj (i najnasilnijoj) od njih, bile su povrede koje su izazivali sami igrači. Literarni izvori sugeriraju da su teške povrede pa i prelomi kostiju kod igrača harpastuma bili česti, a pominju se i povrede gledalaca loptom izbačenom sa terena, pa čak i situacija u kojoj bi gledalac bio povređen jer se našao među igračima koji su se otimali oko lopte, mada nije jasno da li se to dogodilo zbog toga što je ušao na teren ili su se igrači u žaru utakmice nastavili boriti iako su izašli van terena.

Zaštita je postizana uglavnom preko Akvilijevog zakona (*actio legis Aquiliae*), odnosno tužbe zbog protivpravne štete (*actio damni iniuriae*), koja je u klasičnom pravu predstavljala opštu tužbu kojom se zahtevala naknada materijalne vanugovorne štete nastale oštećenjem stvari ili povredom lica. U ovom slučaju, šteta se po pravilu odnosila na troškove lečenja i izgublenu zaradu.

U daljem tekstu najpre ćemo razmotriti akvilijansku odgovornost za povredu drugog igrača, a onda i odgovornost za povredu posmatrača ili ostalih lica poput prolaznika, sa ciljem da utvrdimo da li i pod kojim uslovima takva odgovornost postoji?

2. ODGOVORNOST ZA POVREDU DRUGOG IGRAČA. KLJUČNI TEKST ZA RAZUMEVANJE ODGOVORNOSTI ZA POVREDU DRUGOG IGRAČA NA TERENU U IGRAMA LOPTOM JE SLEDEĆI PASUS SAČUVAN U JUSTINIJANOVIM DIGESTAMA:

D.9.2.52.4 ALFEN, iz druge knjige Digesta: *Više njih se igralo loptom i neko od njih mladog roba, dok je pokušavao da se domogne lopte, gurne, rob padne i slomi nogu; postavlja se pitanje, da li gospodar mladog roba može da tuži po osnovu Akvilijevog zakona onog zbog čijeg je guranja pao? Odgovorio sam da ne može, jer se opaža da se to dogodilo pre slučajem nego nehatom.*⁵

Solunu koji se usudio da uhapsi poznatog vozača dvokolica zbog seksualnog prestupa, od strane navijača 390 godine, kamenovanje svetog Telemaha od strane gledalaca u areni kada je pokušao da prekine gladijatorsku predstavu propovedajući o hrišćanskom milosrđu 391 godine, i naročito, pobuna «Nika» u Carigradu 532 koja je rezultirala smrću preko trideset hiljada ljudi i spaljivanjem većeg dela Carigrada. O problemu navijačkog nasilja u starom Rimu videti npr. A. Dell'Oro (1990), "Giustiniano: Manifestazioni sportive e tifosi", *Accademia Romanistica Costantiniana. Atti VIII Convegno*, 623-628; M. De Bernardi (2011), "Atti di violenza in occasione di manifestazioni sportive: alcuni "precedenti" nell'epoca dell'Impero romano", *Rivista di diritto romano* 11, 1-15; A. Maiuri (1952), "Dell'opposizione ai ludi gladiatori", *Atene e Roma* 2, 45-48

⁵ D.9.2.52.4 Alfenus libro secundo digestorum Cum pila complures luderent, quidam ex his servulum, cum pilam percipere conaretur, impulit, servus cecidit et crus fregit: quaerebatur, an dominus servuli lege Aquilia cum eo, cuius impulsu ceciderat, agere potest. respondi non posse, cum casu magis quam culpa videretur factum. Od literature o ovom tekstu videti: Wacke (1989), 561; I. Molnar (1989-1990), „System der Verantwortung im roemischen Recht der spaeteren Republik“, *Bullettino dell'Istituto di diritto romano Vittorio Scialoja* br. 92-93, 586; I. Molnar (1981), „Die Augestaltung des Begriffes der *vis maior* im roemischen Recht“, *IVRA* 32, 1981, 82; Wacke (1991), 365; F. Reinoso-Barbero (1993), "Sobre los precedentes griegos del "casus". Un supuesto delictivo identico: protag. en Plut. , per. 36. 5 y Ulp. 18 ed. , D. 9. 2. 9. 4", *INDEX* 21, 498; K. Visky (1979), „Die Frage der Kausalitaet Aufgrund des D.9.2(ad legem Aquiliam)“, *RIDA* 26, 499; G. McCormack (1975), "Aquilian studies", *SDHI* 41, 46-47.

Pravnik Alfen navodi sledeći slučaj: više lica igralo je igru loptom, verovatno harpastum. Među njima je bio i mladi rob koji je pokušao da se domogne lopte. Saigrač ga je gurnuo, rob je pao i slomio nogu.

U verovatno skraćenom tekstu koji je do nas stigao posredstvom Justinijanovih kompilatora nije sačuvano pravno pitanje. Za pretpostaviti je, da je gospodar roba pitao, da li bi mogao da putem tužbe iz Akvilijevog zakona odnosno tužbe zbog protivpravne štete zahteva od igrača koji je gurnuo roba naknadu štete?

Alfen je odgovorio da se akvilijanska tužba u ovom slučaju ne može podići, i kao razlog navodi to, da se može uočiti da je šteta nastala pre usled slučaja nego usled nehata. Naime, kada je telesnom povredom, bilo roba bilo slobodnog čoveka, naneta materijalna šteta u vidu troškova lečenja ili izgubljene zarade, primenjuje se treće poglavlje Akvilijevog zakona. Jedan od uslova za podizanje tužbe po ovom poglavlju, pored postojanja same štete i uzročno-posledične veze između radnje delikventa i nastale štete, je i da je šteta naneta protivpravno (*iniuriam*). Da je šteta naneta protivpravno, u klasičnom rimskom pravu znači ne samo da ne postoji osnov koji isključuje protivpravnost poput nužne odbrane, nego i da postoji krivica (*culpa*). Rimsko pravo, slično savremenom francuskom pravu, ne poznaje pandektističko razlikovanje između krivice i protivpravnosti, nego ih tretira kao jedinstveni pojam. Da bi postojala odgovornost po akvilijanskoj tužbi, neophodno je, dakle, da se ona može pripisati učinocu u krivicu. Pod krivicom se podrazumeva kako zla namera, tako i nehat. Za razliku od ugovornog prava koje poznaje različite vrste nehata, u pogledu naknade vanugovorne štete nema značaja koji je stepen nehata u pitanju. I najmanji nehat uzima se u obzir. Ali ako nema nehata, smatra se da je šteta nastala slučajno, i ne može se podići akvilijanska tužba.⁶

⁶ Vanugovorna odgovornost za štetu u rimskom i savremenom pravu uglavnom se, kao što je opšte poznato, razvila na osnovu Akvilijevog zakona, jednog plebiscita donetog najverovatnije 286. ili 287. godine p. n. e. Putem tužbe za protivpravnu štetu (*actio damni iniuriae*), u izvorima alternativno označene i kao tužba iz Akvilijevog zakona (*actio legis Aquiliae*), vlasnik oštećene ili uništene stvari zahteva od učinioaca delikta najvišu vrednost koju je oštećena ili uništena stvar imala u toku godinu dana (u slučaju ubistva robova ili stoke) ili u toku trideset dana koji su prethodili deliktu (u slučaju uništenja ili oštećenja ostalih stvari): D.9.2.2pr Gaius libro septimo ad edictum provinciale *Lege Aquilia capite primo cavetur: 'ut qui servum servamve alienum alienamve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum aes dare domino damnas esto'* (Gaj, iz sedme knjige o provincijskom ediktu: *U prvom poglavlju Akvilijevog zakona je predviđeno: "ako neko tuđe roba ili tuđu robinju, četvoronožnu životinju ili marvinče, protivpravno ubije, koliko je to u onoj godini najviše vredelo, toliko novca neka bude osuđen da dā gospodaru."*); D.9.2.27.5 Ulpianus libro octavo decimo ad edictum *Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: 'Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto.'* (D.9.2.27.5 Ulpijan, iz osamnaeste knjige o ediktu: *U trećem, pak, poglavlju Akvilijev zakon isto tako kaže: „Ako bi neko učinio štetu drugome putem ostalih stvari, izuzimajući ubijene robove i stoku, za ono što bi protivpravno spalio, slomio ili uništio, koliko ta stvar bude vredela u proteklih trideset dana, toliko novca neka bude osuđen da dā gospodaru.“*). Klasični pravници procenu štete vrše vodeći računa o ukupnom imovinskom interesu oštećenog lica (*quod interest, utilitas*). To znači da se pri proceni štete izračunava ne samo vrednost uništene ili oštećene stvari (*quanti ea res erit*), nego i drugi gubici koje je oštećeni pretrpeo, kako stvarna šteta, tako i izgubljena dobit (*quod aut consequi potuimus aut erogare cogimur* - D.9.2.33pr). Između ostalog, to podrazumeva i vrednost izgubljenog suvlasničkog udela (D.9.2.19; D.9.2.20), stvarnog prava (poput plodouživanja i upotrebe - D.4.3.7.4; D.9.2.12; D.9.2.11.10;

U gore citiranom tekstu, Alfen tvrdi da je u slučaju povrede igrača u slučaju guranja prilikom pokušaja da se prvi stigne do lopte šteta nastala slučajno, a ne zbog njegove krivice (zle namere ili nepažnje) te se ne može podići tužba zbog protivpravne štete. Razlog je po svemu sudeći taj, što se smatra da postoji prećutni pristanak oštećenog na eventualnu povredu nastalu u igri, samim tim što je prihvatio da učestvuje u igri.

Postoje i drugi izvori koji sugerišu da se učešće u opasnom sportu smatra prećutnim pristankom na eventualnu povredu. No, bar kada se radi o borilačkim sportovima poput rvanja, boksa ili pankrationa⁷, ovo pravilo je ograničeno samo na zvanična takmičenja. Tužba se može podići ukoliko je povreda naneta na treningu, ili ukoliko je naneta licu koje nije imalo pravo da se takmiči. Naime, robovima je bilo zabranjeno da treniraju borilačke sportove, koja zabrana za igre loptom nije postojala. Dalje, tužba se može podići i u situaciji kada je povreda naneta na takmičenju, ali ne u sklopu pokušaja da se savlada protivnik i da se ostvari sportska pobjeda, nego sa isključivom namerom da se nanese povreda, na primer ukoliko neko udara protivnika koji se povlači:

D.9.2.7.4 ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *A ukoliko bi neko prilikom rvanja, ili pankrationa, ili boksa, ubio drugoga u međusobnoj borbi, ako je jedan zaista ubio drugoga u javnoj borbi, ne primenjuje se (zakon) Akvilija, jer je jasno da je šteta učinjena radi slave i vrline, a ne da bi se učinila injurija. Ovo se, međutim, ne odnosi na roba, jer je uobičajeno da se takmiče slobodno rođeni; ali se primenjuje u slučaju povrede sina porodice. Jasno je, ako bi ranio onog koji se povlači, biće mesta Akvilijanskoj (tužbi), ili ako bi roba ubio van nadmetanja, izuzev ako je to učinjeno uz podsticaj gospodara; u tom slučaju, naime, (zakon) Akvilija se ne primenjuje.*⁸

Dakle, u slučaju povrede kod igre loptom koji analizira Alfen, presudno za njegov stav da ne postoji krivica saigrača koji je srušio mladog roba je verovatno

D.43.24.13pr) ili savesne državine (D.9.2.17) koju je neko imao na tuđoj stvari. Takođe, podrazumeva i štetu nastalu usled smanjenja vrednosti drugih stvari (na primer, u slučaju ubistva jednog od konja iz četvoroprega - D.9.2.22.1; G.3.212; I.4.3.10), izgublenu zaradu i troškove lečenja (u slučaju povrede slobodnog čoveka - D.9.2.5.3; D.9.2.7pr; D.9.2.13pr; D.19.2.13.4; PSI.14.1449), gubitak nasleđa ili legata ili nemogućnost naplate obligacionog potraživanja (zbog ubistva roba naslednika - D.9.2.23pr; D.9.2.23.1; D.9.2.51; D.9.2.36.1; ubistva roba čije je oslobođenje uslov za nasleđe - D.9.2.23.2; uništenja dokaza o postojanju obligacije ili tablica testamenta - D.2.13.10.3; D.9.2.40-42; D.47.2.32.1; ubista roba-saučesnika u proneveri pre nego što je ispitan - D.9.2.23.4; uništenja predmeta zaloge - D.9.2.30.1; D.20.1.27), kao i vrednost izgubljenog ploda povređene robinje ili domaće životinje (D.9.2.27.22; D.9.2.39).

⁷ Slobodna borba sa elementima kako boksa tako i rvanja, slična današnjim mešovim borilačkim veštinama (MMA).

⁸ D.9.2.7.4 Ulpianus libro octavo decimo ad edictum: *Si quis in colluctatione vel in pancratio, vel pugiles dum inter se exercentur lius alium occiderit, si quidem in publico certamine alius alium occiderit, cessat Aquilia, quia gloriae causa et virtutis, non iniuriae gratia videtur damnum datum. hoc autem in servo non procedit, quoniam ingenui solent certare: in filio familias vulnerato procedit. plane si cedentem vulneraverit, erit Aquiliae locus, aut si non in certamine servum occidit, nisi si domino committente hoc factum sit: tunc enim Aquilia cessat.* Videti: Wacke (1989), 567; Wacke (1991), 369-370.

to, što je povreda, kako se u opisu činjeničnog stanja izričito kaže, naneta prilikom pokušaja da se učinilac domogne lopte. Da ga je gurnuo iz drugog razloga, moglo bi se smatrati da postoji zla namera ili nehat. Takođe, nije isključeno da bi se mogla podići akvilijanska tužba ukoliko se ne bi radilo o javnoj utakmici, nego o treningu.

Može se zaključiti da je sličan princip primenjivan i u slučaju povrede nastale u drugim sportovima. Vlasnik životinje po pravilu snosi objektivnu odgovornost za štetu koju učini životinja po posebnoj tužbi (*actio de pauperie*), što bi današnji pravnici nazvali odgovornošću za opasnu stvar. Međutim, sledeći tekst govori o situaciji u kojoj vlasnik životinje ipak neće biti odgovoran zbog štete koja je nastala u konjičkom sportu:

D.9.2.57 JAVOLEN, iz šeste knjige o Labeovim sledbenicima: *Dao sam ti konja na poslugu; kada si na njemu jahao, i drugi su jahali s tobom, i jedan od njih nasrne na konja i tebe zbac, i tom prilikom su slomljene noge konju. Labeo negira da protiv tebe imam bilo kakvu tužbu, ali ako se to dogodilo krivicom konjanika, protiv konjanika (imam tužbu); razume se da ne mogu tužiti vlasnika konja. Smatram da je ovo tačno.*⁹

Mada u tekstu nije izričito rečeno, izvesno je da se u ovom slučaju radi o sportskom nadmetanju, jer se jedino time može objasniti isključenje odgovornosti vlasnika konja. Iako vlasnik konja ne odgovara, moguće je da postoji odgovornost jahača ukoliko je šteta nastala njegovom krivicom, koja se međutim ne podrazumeva, nego se mora dokazivati.

Treba reći da ne samo učešće u organizovanim sportskim aktivnostima, nego isto tako i u bilo kakvoj opasnoj igri, znači da postoji prećutni pristanak oštećenog na štetu koja bi mogla nastati, izuzev, opet, ukoliko se ne ustanovi eventualna krivica jednog od učesnika, kao što pokazuje sledeći Paulov tekst:

D.9.2.45.3 PAUL, iz desete knjige o Sabinu: *Dok su dvojica preskakala zapaljenu slamu, sudarili su se i obojica su pala, i jedan je progutan plamenom; po ovom osnovu se ne može tužiti, ukoliko se ne ustanovi ko je od koga bio oboren.*¹⁰

Ipak, izgleda da je moguće podići tužbu u slučaju kada se može dokazati da je šteta nastala usled krivice jednog od učesnika, kao što pokazuje poznati Ulpija-

⁹ D.9.2.57 Iavolenus libro sexto ex posterioribus Labeonis: *Equum tibi commodavi: in eo tu cum equitares et una complures equitarent, unus ex his irruit in equum teque deiecit et eo casu crura equi fracta sunt. Labeo negat tecum ullam actionem esse, sed si equitis culpa factum esset, cum equite: sane non cum equi domino agi posse. verum puto.* Videti: McCormack (1975), 50.

¹⁰ D.9.2.45.3 Paulus libro decimo ad Sabinum *Cum stramenta ardentia transilirent duo, concurrerunt amboque ceciderunt et alter flamma consumptus est: nihil eo nomine agi, si non intellegitur, uter ab utro eversus sit.* Videti: Wacke (1989), 562; Wacke (1991), 366.

nov tekst sačuvan u *Collatio legum Mosaicarum et Romanarum*, mada nije sasvim izvjesno da li se u ovom tekstu radi o primeni akvilijanske ili neke druge tužbe:

CO.1.11 Pisar: Ulpijan, u istoj knjizi i poglavlju koji su gore navedeni (7. knjiga o dužnostima): *1. Prokonzul Betike Taurin Egnacije izvestio je da je neko bio iz razuzdanosti uzrok nečije smrti Božanskog Hadrijana, koji ga je poslao u petogodišnje izgnanstvo: 2. Reči podneska i reskripta glase ovako: "(U slučaju) između Klaudija, najveći imperatore, i Evarista ustanovio sam, da je Klaudije, Lupov sin na jednoj zabavi, dok su ga bacali na plaštu bio krivicom Marija Evarista tako loše dočekan (prilikom pada), da je posle pet dana umro. Takođe je utvrđeno da nije bio ni u kakvom neprijateljstvu sa Evaristom. Ipak verujem da krivicu treba pripisati razuzdanosti, budući da se i drugi mladi njegovog uzrasta mogu popraviti. Stoga sam Marija Evarista poslao u petogodišnje izgnanstvo iz Grada (Rima), Italije i provincije Betike i osudio Evarista da isplati njegovom (Klaudijevom) ocu dve hiljade na ime troškova, budući da je njegovo siromaštvo bilo očigledno."* 3. Reči reskripta: *"Kazna Mariju Evaristu je ispravno, Taurine, odmerena po osnovu nehata: od značaja je naime i u većim deliktima, da li se prekršaj čini sa predumišljajem ili slučajno. 4. I naravno u svim deliktima prilikom odmeravanja neke kazne ili treba konstatovati da je (propisana kazna) pravedna ili dopustiti ublažavanje."*¹¹

3. POVREDA GLEDALACA ILI PROLAZNIKA

Osim povrede učesnika u igri, moguće je postaviti i pitanje povrede trećih lica, posmatrača ili prolaznika. U tom smislu ključan je sledeći Ulpijanov tekst:

D.9.2.11pr ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Takođe, Mela piše da ukoliko su se nekolicina igrala loptom, i ukoliko je snažno udarena lopta pogodila u ruku berberina i tako je robu, kojeg je berberin brijao, grlo bilo presečeno prislonjenim brijaćem, onaj na čijoj je strani prisutan nehat, odgovara po Akvilijevom zakonu. Prokul smatra da je nehat na strani berberina; i razumno je*

¹¹ CO.1.11 SCRIBA: ULPIANUS LIBRO ET TITULO QUI SUPRA (ULP. 7 OFF.): *1. Cum quidam per lasciviam causam mortis praebuisset, conprobatum est factum Taurini Egnati proconsulis Baeticae a Divo Hadriano, quod eum in quinquennium relegasset. 2. Verba consultationis et rescripti ita se habent: " inter Claudium, optime imperator, Euaristum cognovi, quod Claudius Lupi filius in convivio, dum sago iactatur, culpa Mari Euaristi ita male acceptus fuerit, ut post diem quintum moreretur. Atque adparebat nullam inimitiam cum Euaristo ei fuisse. Tamen cupiditatis culpa coercendum credidi, ut ceteri eiusdem aetatis iuvenes emendarentur. Ideoque Mario Euaristo Urbe Italia provincia Baetica in quinquennium interdixi et decrevi, ut impendi causa duo milia patri eius persolveret Euaristus, quod manifesta eius fuerat paupertas ". 3. Verba rescripti: " Poenam Mari Euaristi recte, Taurine, moderatus es ad modum culpa; refert enim et in maioribus delictis, consulto aliquid admittatur an casu. 4. Et sane in omnibus criminibus distinctio haec poenam aut iustam provocare debet aut temperamentum admittere. Za detaljniju analizu ovog teksta vidi: S. Aličić (2013), „Jedna zabava u Španiji sa tragični ishodom i problem imovinske štete u slučaju ubistva slobodnog čoveka u rimskom pravu“, *Zbornik Matice srpske za klasične studije* 15, 119-134; S. Aličić (2017), *Imovinska šteta u rimskom klasičnom pravu (Osnove koncepta štete u savremenom pravu)*, Sarajevo, 172-176.*

da, ako je brijao onde gde se uobičajeno igraju ili gde je čest saobraćaj, to treba pripisati njemu; mada, nije loša ona izreka, da ukoliko neko nastrada na berberskoj stolici postavljenoj na opasnom mestu, sam sebe treba da tuži!¹²

U ovom poznatom tekstu Ulpijan citira pravnik Melu, koji analizira sledeći slučaj. Berberin je brijao roba na mestu gde se odvijala utakmica, i snažno udarena lopta pogodila ga je u ruku u kojoj je držao brijač, tako da je usled udarca preklao roba. Pravno pitanje je po svemu sudeći bilo, koga gospodar treba da tuži, da li berberina ili lice koje je bacilo ili šutnulo loptu? Budući da u ovom slučaju razmatranje pitanja kazualiteta ne bi pomoglo, jer nema sumnje da su i jedan i drugi doprineli izazivanju smrti roba svojom radnjom, Mela je odgovorio da treba utvrditi čijom se krivicom to dogodilo, odnosno ko je postupao nehatno, da li berberin ili igrači?

U vezi s time, Ulpijan citira i mišljenje Prokula, koji smatra da u ovom slučaju postoji krivica odnosno nehat na strani berberina, sa čime se Ulpijan u načelu slaže. Ukoliko je berberin postavio stolicu za brijanje na mestu gde je uobičajeno da se igra loptom, pri čemu nema značaja da li je u pitanju utakmica, trening ili igra, Ulpijan smatra da se eventualna šteta može pripisati u krivicu berberinu jer je njegovo postupanje bilo nehatno.

Ipak, Ulpijan primećuje i da bi se moglo postaviti pitanje, da li postoji eventualna saglasnost povređenog lica, koja bi prema tome isključila odgovornost berberina, i ostavlja otvorenim sa tim povezani problem, da li treba smatrati da u ovom slučaju prećutna saglasnost postoji samim tim što je rob pristao na brijanje na opasnom mestu, ili ne?

Odgovornost igrača, prema tome, postoji samo ukoliko su igrali van mesta na kojem je uobičajeno da se održavaju takve igre. U ovom tekstu Ulpijan ne razmatra pitanje, šta bi bilo u situaciji kada su igrali na terenu koji je za to predviđen, a lopta bila namerno ispucana van terena? Naravno, nema razloga da sumnjamo da će igrač koji bi iz zle namere gađao loptom posmatrača ili lice koje se slučajno zateklo pored terena odgovarati, ali šta bi se desilo u situaciji kada bi ispucao loptu prema posmatraču ili prolazniku ne u sklopu igre, nego u šali ili u besu, ali bez namere da ga stvarno pogodi, a ona ipak izazove povredu? Po analogiji sa jednim drugim Ulpijanovim tekstom koji se odnosi na neki bacački ili streljački sport (verovatno streljčarstvo, bacanje koplja ili diska), uz koji su Justinijanovi kompilatori dodali kratak komentar od Paula, možemo da zaključimo da bi u takvom slučaju postojala odgovornost po osnovu nehata:

¹² 11. Ulpianus libro octavo decimo ad edictum *Item Mela scribit, si, cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manus eam deiecerit et sic servi, quem tonsor habebat, gula sit praecisa adiecto cultello: in quocumque eorum culpa sit, eum lege Aquilia teneri. Proculus in tonsore esse culpam: et sane si ibi tondebat, ubi ex consuetudine ludebatur vel ubi transitus frequens erat, est quod ei imputetur: quamvis nec illud male dicatur, si in loco periculoso sellam habenti tonsori se quis commiserit, ipsum de se queri debere.* Od radova u kojima je analiziran ovaj tekst videti posebno: Wacke (1989), 558-562; Wacke (1991), 363; Reinoso, 502-507; McCormack, 48; C. Wollschlaeger (1976); "Das eigene Verschulden des Verletzten im roemischen Recht *Zeitschrift der Savigny-Stiftung fuer Rechtsgeschichte. Rom. Abt* 106, 115-134.

D.9.2.9.4 ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Ali, ako je rob ubijen u igri gađanja/bacanja, ima mesta Akvilijanskoj (tužbi); a ako je prelazio preko polja na kome su drugi gađali/bacali, Akvilijev (zakon) se ne primenjuje, jer ne treba prelaziti preko polja za gađanje/bacanje u nezgodnom momentu. A ako ga je, međutim, u konkretnom slučaju neko (namerno) gađao, on svakako podleže Akvilijevom (zakonu);*

D.9.2.10 PAUL, iz dvadeset druge knjige o ediktu: *jer opasna igra se isto tako ubraja u nehat.*¹³

4. ZAKLJUČAK

U izvesnom smislu igre loptom se smatraju, savremenim jezikom rečeno, „opasnom delatnošću“, kod koje postoji isključenje odgovornosti usled pristanka oštećenog. Igrač, samim tim što učestvuje u igri, pristaje na rizik da bi mogao biti povređen usled kolizije ili guranja od strane drugog igrača do kojeg je došlo prilikom pokušaja da se domogne lopte, zauzme bolju poziciju, itd., u skladu sa pravilima igre. U tom slučaju se smatra da je do povrede došlo usled slučaja, a ne nehata, te nema odgovornosti. Jedino ukoliko je povreda drugom igraču na terenu naneta namerno ili iz nehata može se podići tužba zbog protivpravne štete.

Međutim u opasnim sportovima poput borilačkih polazi se od pretpostavke da je šteta nastala slučajno, i mora se dokazivati da je šteta nastala krivicom učinioca. S druge strane, kod igri loptom izgleda da važi obrnuta pretpostavka: smatra se da je povreda nastala krivicom učinioca, osim ako tuženi ne dokaže suprotno, što olakšava položaj tužioca. To proizlazi iz činjenice što Alfen u tekstu D.9.2.52.4 kaže da se u konkretnom slučaju opaža da je povreda naneta slučajno a ne nehatom; dakle neophodno je da se postojanje slučaja utvrdi u svakom konkretnom slučaju. U borilačkim sportovima međutim odgovornost neće postojati čak i ukoliko je povreda naneta namerno, što je logično jer je u njima nanošenje povrede često upravo i cilj, radi ostvarenja pobede, u skladu sa pravilima igre. Do odgovornosti može doći samo ako je povreda naneta van utakmice, ili ne radi ostvarenja pobede nego sa drugim ciljem, na primer ukoliko neko udara protivnika koji se povlači.

Povreda naneta loptom izbačenom sa terena posmatraču ili prolazniku ne nosi odgovornost za igrača, ukoliko se desila na mestu koje je uobičajeno namenjeno za takve aktivnosti. U tom slučaju se akvilijanska odgovornost ili isključuje po osnovu pristanka oštećenog, ili eventualno za nju može biti odgovorno treće lice koje je oštećenog dovelo u opasnost. Ovo, međutim, važi samo ukoliko je lopta izbačena sa terena potezom u sklopu igre. Ukoliko je međutim

¹³ D.9.2.9.4 Ulpianus libro octavo decimo ad edictum *Sed si per lusum iaculantibus servus fuerit occisus, Aquiliae locus est: sed si cum alii in campo iacularentur, servus per eum locum transierit, Aquilia cessat, quia non debuit per campum iaculatorium iter intempestive facere. qui tamen data opera in eum iaculatus est, utique Aquilia tenebitur:*

D.9.2.10 Paulus libro vicensimo secundo ad edictum *nam lusus quoque noxius in culpa est. Videti: Wacke (1989), 555; Wacke (1991), 361; Visky, 494-497; Wollschlaeger 127-134.*

igrač namerno izbacio loptu sa terena iz razloga koji nema veze sa samom igrom (usled besa, u šali, itd.), čak i ukoliko nije želeo da nekog pogodi, treba smatrati, po analogiji sa rešenjima za štetu nastalu u streljačkim sportovima, da je šteta nastala usled nehata, a ne slučajno, i da se prema tome za nju može odgovarati.

Pitanje odgovornosti igrača usled nehata, čak i ako je lopta slučajno izbačena u toku igre, bi moglo da se postavi i ako su se utakmica ili trening odvijali van terena uobičajeno predviđenog za ovakve namene. U tom slučaju postoji odgovornost igrača za bilo kakvu štetu koju bi izbačena lopta mogla prouzrokovati, jer se smatra da su postupali nehatno samim tim što su igrali van terena.

Samir Aličić, PhD¹⁴

TORT RESPONSIBILITY FOR THE DAMAGE CAUSED IN THE TEAM BALL GAMES IN THE CLASSICAL ROMAN LAW

Resume

The object of the research are the cases in which a pecuniary damage has been inflicted by injury or death of a person in team ball games, which cases have been preserved in the fragments of roman jurists in the Digest of Justinian. By analyzing roman casuistic, Author is trying to find, if and under which conditions exists a responsibility of a player for an injury of another participant in a game, or of a spectator or a passerby, on the basis of the Aquilian lawsuit (*actio legis Aquiliae*), i.e. lawsuit for unlawful damage (*actio damni iniuriae*). The Author concludes, that although participation or presence on a play means a tacit acceptance of the risk of possible injury inflicted by accident, it does not exclude responsibility for negligence or intention. Responsibility of players of injury inflicted to a passerby or a spectator exists always when the play is being held on a terrain that is not intended for that purpose.

Keywords: Football; Team Sports; Ball Games; Law; Roman Law; Law of Obligations; Compensation of Damages; Torts.

Literatura

Marindin G. E. (1890), "The Game of Harpastum or Pheninda", *The Classical Review* 4.

Braunwart B., Carroll B. (1980), "Before the beginning: The roots of pro football", *The Coffin Corner* 2

¹⁴ Associate Professor of the Department of Legal Sciences of the State University of Novi Pazar and of the Faculty of Law of the University of East Sarajevo, samiralicic1@gmail.com

- H. A. Harris (1972), *Sport in Greece and Rome*, Cornell University Press, Ithaca, New York.
- A. Guarino (1995), “Extravaganti e bricchiere 14. Romanità sportiva”, *Pagine di diritto romano* 6
- R.W. Fortuin (1996), *Der Sport im augusteischen Rom. Philologische und sporthistorische Untersuchungen*, Stuttgart
- Ch. Wallner (1997), *Soldatenkaiser und Sport*, Frankfurt am Main/Berlin/Bern
- G. Ferrari (1963), “Voce «Ludi»”, *Novissimo Digesto Italiano* IX. 1104-1105; R. Isidori Frasca (1980), *Ludi nell’antica Roma*, Bologna
- M. Amelotti (1955), “La posizione degli atleti di fronte al diritto romano”, *SDHI* 21
- A. Wacke (1978), “Athleten als Darlehensnehmer nach römischen Recht“, *SDHI* 44
- W. Rudolph (1976), „Sportverletzungen und Sportschäden in der Antike“, *Das Altertum* 22
- A. Wacke (1977), „Unfälle bei Sport und Spiel nach römischen und geltenden Recht“, *Stadion Ztsch. für Gesch. des Sports und der Körperkultur* 3
- A. Wacke (1991), „Incidenti nello sport e nel gioco in diritto romano e moderno“, *Index* 19
- A. Wacke (1989), “Accidentes en deporte y juego según el derecho romano y el vigente derecho alemán”, *Anuario de historia del derecho español* 59
- A. Dell’Oro (1990), “Giustiniano: Manifestazioni sportive e tifosi”, *Accademia Romanistica Costantiniana. Atti VIII Convegno*
- M. De Bernardi (2011), “Atti di violenza in occasione di manifestazioni sportive: alcuni “precedenti” nell’epoca dell’Impero romano”, *Rivista di diritto romano* 11
- A. Maiuri (1952), “Dell’opposizione ai ludi gladiatori”, *Atene e Roma* 2
- I. Molnar (1989-1990), „System der Verantwortung im römischen Recht der späteren Republik“, *Bullettino dell’Istituto di diritto romano Vittorio Scialoja* br. 92-93
- I. Molnar (1981), „Die Ausgestaltung des Begriffes der *vis maior* im römischen Recht“, *IVRA* 32, 1981
- F. Reinoso-Barbero (1993), “Sobre los precedentes griegos del “casus”. Un supuesto delictivo idéntico: protag. en Plut., per. 36. 5 y Ulp. 18 ed. , D. 9. 2. 9. 4”, *INDEX* 21
- K. Visky (1979), „Die Frage der Kausalität aufgrund des D.9.2(*ad legem Aquilianam*)“, *RIDA* 26
- G. Maccormack (1975), “Aquilian studies”, *SDHI* 41, 46-47.
- S. Aličić (2013), „Jedna zabava u Španiji sa tragičnim ishodom i problem imovinske štete u slučaju ubistva slobodnog čoveka u rimskom pravu“, *Zbornik Matice srpske za klasične studije* 15
- S. Aličić (2017), *Imovinska šteta u rimskom klasičnom pravu (Osnove koncepta štete u savremenom pravu)*, Sarajevo, 172-176.